

INTERVIURI

Un dialog cu muzicologul Florinela Popa

Andra Apostu

Florinela Popa este muzicolog și profesor universitar la Universitatea Națională de Muzică din București. Zonele de cercetare pe



care le abordează sunt vaste și diverse, mereu din perspectivă interdisciplinară și ancorate în realitățile vremii. De mai bine de un deceniu este implicată în proiecte care au vizat impactul totalitarismului, al naționalismului, al cenzurii asupra muzicii și muzicologiei, direcție care s-a conturat în volumul Muzică și ideologii în secolul 20, pentru care a primit prestigiosul premiu „Ciprian Porumbescu” al Academiei Române. Este mereu în căutare de noi proiecte muzicologice, tratează cu rigoare și

seriozitate toate subiectele pe care le abordează și face parte dintr-o frumoasă și inspirată pleiadă de muzicologi români care întreprind demersuri de cercetare de amploare. În același timp, îngrijește cu mare dedicare studenții și tinerii muzicologi, participând cu profesionalism și implicare la ceea ce se conturează a fi o nouă generație „de forță” a muzicologiei românești.

- **A.A.:** Stimată doamna Florinela Popa, ați obținut titlul de doctor în muzică în 2006, dar ați continuat cercetările în diverse direcții prin accesarea unor burse și proiecte de cercetare post-doctorale. Cât de importantă este această formare continuă și unde ar trebui să se oprească un cercetător? Când știe „destule”?

F.P.: Cred că pentru un tânăr cercetător, după terminarea doctoratului, orice oportunitate de cercetare este extrem de importantă. În cazul meu, fiecare dintre bursele post-doctorale pe care le-ați menționat a însemnat șansa realizării unui nou proiect muzicologic. La New Europe College am avut ocazia de a interacționa cu cercetători din mai multe domenii, de a urmări și discuta proiectele noastre în diverse etape. Acest mod de lucru s-a dovedit un valoros antrenament al gândirii interdisciplinare, iar un prim exercițiu de acest fel a fost chiar proiectul pe care l-am realizat în acea perioadă, *Muzica și politica. Studiu de caz: Serghei Prokofiev*. Ulterior am extins cercetarea, rezultând un volum despre Prokofiev, pe care l-am publicat în 2012.

De asemenea, școala post-doctorală MIDAS de la Universitatea Națională de Muzică din București a oferit infrastructura necesară dezvoltării unor valoroase proiecte inițiate de muzicieni din țară. În acest cadru, am început să mă preocup de muzica în sisteme politice totalitare din Europa secolului 20.

Revenind la întrebarea dumneavoastră, „unde ar trebui să se oprească un cercetător? Când știe *destule*?”, nu cred că vreun profesionist, indiferent de domeniul în care activează, consideră vreodată că știe „destule”. Sigur că proiectele de cercetare derulate instituțional, bursele post-doctorale etc. sunt deosebit de benefice, dar munca unui cercetător nu se poate încheia odată cu acestea. În momentul în care te-ai oprit devii, în cel mai bun caz, un *fost* cercetător.

- **A.A.:** Prima dumneavoastră semnătură de autor este legată de volumul *Mihail Jora. Un modern european*, apărut la București în 2009. De ce v-ați îndreptat atenția către personalitatea acestui compozitor?

F.P.: În explorarea personalității componistice a lui Mihail Jora am pornit de la interesul meu pentru gândirea lui armonică. De altfel,

aceasta s-a aflat în prim-planul tezei de doctorat pe care am scris-o sub îndrumarea regretatului profesor Dan Buciu, căruia îi datorez în bună măsură formarea mea la UNMB. Miza acestui demers – care, printr-o remodelare ulterioară, a luat forma volumului pe care l-ați amintit – a fost aceea de a evidenția dimensiunea *europeană* a muzicii lui Jora. Am urmărit, desigur, rolul semnificativ pe care compozitorul l-a jucat în procesul de maturizare a muzicii românești, fenomen definitoriu pentru perioada interbelică. Modernitatea gândirii sale muzicale s-a reflectat în optica nouă asupra folclorului, în adoptarea unor estetici în spiritul timpului, în utilizarea unor citate sau aluzii cu rol mai degrabă parodic decât tematic, în cultivarea unor genuri noi în peisajul componistic autohton, liedul și baletul. Diversele punți între gândirea lui Jora și cea a lui Igor Stravinski, Béla Bartók, Paul Hindemith, Olivier Messiaen sau George Enescu ilustrează din plin racordarea sa la fenomenul muzical vest-european.

M-a interesat totodată perioada formării lui la Leipzig cu Max Reger, o fază cheie pentru adoptarea armoniei ca principal mijloc de expresie, mai ales că, ulterior, lui Jora i s-a datorat punerea bazelor unei școli de compoziție la București pe principiile valoroasei metode de predare germane. Pentru documentarea acestei etape am beneficiat de o bursă Erasmus la Leipzig și de sprijinul oferit cu generozitate de profesorul Helmut Loos de la Institut für Musikwissenschaft din Leipzig, ale cărui eforturi în direcția consolidării relațiilor muzicale între țările est-europene și Germania sunt bine-cunoscute.

O altă provocare pentru înțelegerea personalității lui Jora a fost legată de factorii sociali-politici care au marcat societatea românească după Al Doilea Război Mondial. Noul climat, realist socialist, al muzicii românești, instituit după modelul sovietic, impactul dur al primilor ani de regim comunist asupra vieții și carierei compozitorului au necesitat o abordare distinctă a creației sale din anii '50-'60, bazată pe combinarea dimensiunii analitice cu aspecte ideologice și istorice.

- **A.A.:** Cercetările dumneavoastră muzicologice se raportează de cele mai multe ori la un context politic-social. Ce tip de eforturi presupune o astfel de abordare?

F.P.: Cazul Jora, pe care tocmai l-am menționat, cred că este elocvent. Studiul exclusiv al partiturilor și punerea între paranteze a

contextului social-politic reflectă, în cel mai fericit caz, o realitate incompletă, trunchiată. Devine, așadar, necesară explorarea interacțiunilor între diverși factori, muzicali și extra-muzicali, care influențează sau uneori chiar condiționează alegerile componistice. Plecând de la câteva studii de caz – Mihail Jora, Serghei Prokofiev, Dmitri Șostakovici, Paul Hindemith ș.a. – am aprofundat în timp modul în care regimurile totalitare din secolul 20 și-au pus amprenta asupra creației și dinamicii vieții muzicale deopotrivă.

- **A.A.:** Este impresionant premiul „Ciprian Porumbescu” decernat de Academia Română, pentru anul 2022, lucrării care vă aparține, cu titlul *Muzică și ideologii în secolul 20*. Distincția vine ca o încununare pentru o perioadă foarte lungă în care ați fost – și încă sunteți – preocupată de ideologiile secolului trecut. Cum se naște ideea unei cercetări și cum a luat naștere ideea acestei direcții de cercetare în preocupările dumneavoastră?

F.P.: Imboldul scrierii acestui volum a venit din direcția activității mele la catedră. Citarea și parafrizarea de către diverși studenți a unor lucrări din muzicologia românească sau sovietică impregnate de ideologia comunistă, fără a se delimita în vreun fel de ideile propagandistice, deformatoare ale acestora, mi-au semnalat necesitatea scrierii unei astfel de cărți.

Totodată, în ultimii 10-15 ani am fost implicată în numeroase proiecte, conferințe internaționale care au pus în discuție impactul totalitarismului, al naționalismului, al cenzurii asupra muzicii și muzicologiei. Abordarea unor astfel de tematici, cu referire în principal la spațiul românesc, m-a ajutat să îmi decantez multe dintre ideile acestui volum.

- **A.A.:** O bună parte din activitatea dumneavoastră de cercetare este concentrată asupra muzicii românești și, în special, lui George Enescu. Ați făcut parte din echipa care a alcătuit și îngrijit zece ediții publicate cu documente din arhiva Muzeului Național „George Enescu” cu articole de presă despre marele compozitor român. Cu ce scop ați

realizat această reaprire a reflectoarelor asupra scenei muzicale de altădată, de fapt, o promovare în actualitate a ceea ce a fost George Enescu?

F.P.: Timp de peste un deceniu, am fost onorată să particip la acest amplu proiect publicistic al Muzeul Național „George Enescu”. Este vorba despre seria de zece volume intitulată *Documente din arhiva Muzeului Național „George Enescu”*. Articole de presă, pe care am îngrijit-o împreună cu Camelia Sârbu (vol. I-V, VIII, X), Cristina Andrei (vol. VI) și Irina Nițu (vol. VII).

Miza acestui demers a fost aceea de a oferi atât specialiștilor, cât și publicului larg accesul la un vast fond documentar din arhiva muzeului (însoțit de fișe rezumativ-explicative și de studii introductive), rămas cvasi-necunoscut vreme de peste cinci decenii. În linii mari, cele peste 2000 de articole publicate în presa din țară și din străinătate între 1898 și 1955 conturează o istorie a receptării lui Enescu de către contemporanii săi.

Când am parcurs articolele de limbă engleză și germană, cele de care m-am ocupat eu, am avut și surprize, de cele mai multe ori plăcute. De pildă, mitul că Enescu ar fi fost mult mai apreciat în timpul vieții în ipostaza de violonist și dirijor decât în cea de compozitor este categoric contrazis de presa americană interbelică (și nu numai de aceasta). În spațiul american am descoperit critici muzicali de o certă valoare – Olin Downes rămâne preferatul meu –, ale căror comentarii denotă o înțelegere și apreciere profundă a lui Enescu atât în calitate de compozitor, cât și de interpret, profesor sau ambasador cultural.

- **A.A.:** Generațiile actuale de studenți, tineri muzicologi, cercetători, au la dispoziție numeroase mijloace de informare. Care credeți că sunt provocările acestei lumi moderne, mai ales prin prisma poziției dumneavoastră academice în Universitatea Națională de Muzică din București?

F.P.: În mediul academic de astăzi, tinerii găsesc o deschidere uriașă, la care noi, în urmă cu 25-30 de ani, probabil nici nu visam: accesarea instantanee a unui volum impresionant de surse de informare, oportunități de „mobilitate”, de studiu în străinătate,

posibilitatea de a publica, de a participa la conferințe, în proiecte de cercetare ale UNMB. E o șansă extraordinară de care studenții noștri pot beneficia din plin.

Pe de altă parte, în această lume aflată într-o continuă schimbare, generația actuală are mare nevoie – așa cum am avut, cred, cu toții – de repere. Pentru un tânăr muzicolog este esențial să pornească la drum în ambianța unor modele ale excelenței umane și profesionale – din acest punct de vedere, eu, una, mă consider privilegiată că am studiat muzicologia la clasa Valentinei Sandu-Dediu. În plus, indiferent de avansul tehnologic care ne așteaptă, sunt convinsă că munca, seriozitatea, onestitatea profesională, generozitatea vor face și pe mai departe diferența.

- **A.A.:** Sunteți îndrumător de lucrări doctorale, o mare răspundere și un mare efort în a „monitoriza” tot procesul de devenire al unei teze valide de doctorat – cercetare și inovare, două concepte care cuprind foarte multe aspecte. Cum alegeți temele, cum funcționează relația coordonator-doctorand, cine aduce primele idei și cum se transformă acestea pe parcurs?

F.P.: Și în cazul studenților, dar mai ales în cazul doctoranzilor evit să aleg eu temele de cercetare. În formarea tinerilor muzicologi, în paralel cu studiul, cu dezvoltarea unor deprinderi și abilități specifice de lucru, este foarte important procesul de autocunoaștere. În orele de muzicologie, încerc, pe cât posibil, să îi ajut pe studenți să descopere ce anume le-ar plăcea să aprofundeze, pentru a ajunge treptat să își contureze singuri subiectele cercetării. Îmi asum pe cât posibil rolul unui ghid, fac sugestii, observ anumite înclinații ale lor și încerc să le pun în valoare. De aceea îi și încurajez în permanență să participe la simpozioane, concursuri de profil și să publice. Dar, când vine momentul alegerii temei pentru o lucrare de master sau de doctorat, e foarte important ca ei să vină cu propriile propuneri – ca punct de pornire, cel puțin. Bineînțeles, pe parcurs apar aproape întotdeauna idei, abordări noi, remodelări tematice, apar surse de ultimă oră care pot schimba perspectiva, iar aici flexibilitatea și adaptabilitatea sunt esențiale.

- **A.A.:** Sunteți în același timp, cercetător și profesor universitar. Cum arată perspectivele actuale în muzicologia românească în contextul celei universale?

F.P.: În primul rând, trebuie remarcat că domeniul muzicologiei (istorice) românești s-a schimbat profund în ultimii ani prin explorarea unor teme noi, a unor aspecte imposibil de abordat în perioada comunistă și care sunt încă insuficient cunoscute, precum influența ideologiilor totalitare asupra muzicii și naționalismul în muzică. Acest proces de tranziție – care a presupus deopotrivă schimbări de mentalitate, abordare, ton, distanțarea de discursul intens ideologizat din anii '70, '80 – nu a fost deloc comod, mai ales că el a revenit unei generații de muzicologi formate în acel canon. În detașarea de „vechile istorii” – ca să parafralez titlul unui demers reprezentativ pentru muzicologia românească actuală, *Noi istorii ale muzicilor românești* (vol. I, II, 2020, coordonate de Valentina Sandu-Dediu și Nicolae Gheorghită) –, a existat un moment cheie, marcat de apariția în 2002 a două volume care vorbeau deschis despre impactul pe care ideologia comunistă l-a avut asupra muzicilor academice, respectiv orale: *Muzica românească între 1944-2000* de Valentina Sandu-Dediu și *Peisaje muzicale în România secolului 20* de Speranța Rădulescu. Acestea revizitau opțiunile estetice și stilistice ale compozitorilor din noi unghiuri, descriau atitudinile componistice pornind de la categoriile modern, avangardă, postmodern și nu de la obsesiva distincție între național și universal.

La o oarecare distanță față de acel moment, aș remarca în ultimul deceniu o mai accentuată reconfigurare tematică și metodologică – implicând, de pildă, deschiderea spre cercetarea arhivelor – și, în egală măsură, pașii extrem de importanți făcuți în direcția internaționalizării muzicologiei românești, în care UNMB a avut și continuă să aibă o contribuție substanțială. Prin organizarea unor conferințe de anvergură, datorată în special eforturilor depuse de Nicolae Gheorghită, prorectorul responsabil cu cercetarea în universitate, s-a creat în timp un cadru solid, un context internațional de dezbateră a unor subiecte muzicologice de actualitate. Aș menționa participarea consecventă la aceste evenimente a unui nucleu de muzicologi români, toți membri ai UCMR, provenind din mediul universitar bucureștean, Nicolae Gheorghită, Olguța Lupu, Costin Moisil, Florinela Popa, Antigona Rădulescu, Valentina Sandu-Dediu, din cel de la

Cluj, Oana Andreica, Gabriel Banciu, Cristina Șuteu, și de la Iași, Laura Vasiliu, Alex Vasiliu. De asemenea, o enumerare (incompletă) a invitaților din străinătate prezenți la București în ultimii ani sugerează nivelul academic cu totul remarcabil al acestor conferințe: Séamas de Barra, Kevin Bartig, Philip V. Bohlman, Philip Ross Bullock, Ana Dalos, Pauline Fairclough, Walter Zev Feldman, Marina Frolova-Walker, Maria Fuchs, Julia Heimerdinger, Vjera Katalinić, Kimi Kärki, Marijana Kokanović Marković, Ivana Medić, Melita Milin, Ivan Moody, John Plemmenos, Nick Poulakis, Jim Samson, Derek Scott, Rūta Stanevičiūtė, Feza Tansuğ, Richard Taruskin, Stanislav Tuksar, Harry White, Avra Xepapadakou, Bennett Zon, Patrick Zuk ș.a.

În ultimii ani, în muzicologia românească s-a afirmat o generație valoroasă de tineri, care cu siguranță va duce aceste eforturi mai departe. Premiile UCMR acordate pentru anul 2024 muzicologilor Ana Diaconu, Desiela Ion, Benedicta Pavel și Vlad Văidean oferă un important indiciu în acest sens.

- **A.A.:** Suntem contemporani cu tendințe noi în cercetare – de o bună perioadă de timp a apărut și în România necesitatea prezenței studiilor autorilor români în jurnalele online de specialitate. Care sunt avantajele acestui tip de expunere și cine beneficiază cel mai mult în urma consultării acestor publicații?

F.P.: Ca editor executiv al *Musicology Today: Journal of the National University of Music Bucharest*, vă pot oferi câteva detalii despre acest caz concret. De la înființarea sa în 2010 de către Valentina Sandu-Dediu, revista apare în limbile engleză, germană și franceză, online, în regim *open access*, putând fi așadar accesată fără restricții de oriunde din lume. În selecția materialelor, *Musicology Today* impune un filtru științific riguros, prin evaluarea fiecărui studiu de către doi specialiști în domeniu. Redactarea extrem de exigentă a articolelor – care a atras în repetate rânduri aprecieri mai ales din partea autorilor străini – revine unei echipe tinere de profesioniști ai Editurii UNMB, coordonați de Benedicta Pavel. Prin indexarea în baze de date internaționale (EBSCO, RILM, ERIH PLUS, CEEOL), care îi asigură o mai mare vizibilitate, *Musicology Today* a devenit un mijloc forte pentru internaționalizarea cercetării din UNMB și din țară. Prin urmare, pot spune că principalul

avantaj al publicațiilor de acest tip îl reprezintă posibilitatea de a disemina mai rapid informația, având garanția calității acesteia, dată de sistemul *peer-review*.

➤ **A.A.:** Ce proiecte aveți în derulare?

F.P.: În momentul de față mă ocup de implementarea la UNMB a celui de-al cincilea proiect dintr-o serie concepută de Dan Dediú și inaugurată în 2021. Proiectul pilot s-a numit *Romanian Archive of the Musical Avantgarde* și a fost coordonat de Antigona Rădulescu. Începând din 2022, m-am implicat, pe rând, în proiectele *Romanian Archive of Concertos*, *Romanian Archive of Symphonic Music* și *Romanian Archive of Instrumental Chamber Music (1)*, axate pe cartografierea unor genuri muzicale de anvergură din creația autohtonă – concertant, simfonic, cameral pentru trio și cvartet. Proiectul din acest an, *Romanian Archive of Instrumental Chamber Music (2)*, reconstituie o nouă dimensiune a muzicii românești, cea camerală pentru ansambluri de 5-15 instrumente. Pentru o viziune unitară, am păstrat modelul de abordare din proiectele precedente, bazat pe identificarea, catalogarea și digitalizarea celor mai importante opusuri compuse după 1950. Alături de o importantă serie de conferințe ce vor fi susținute de personalități cu o activitate notabilă în coordonarea unor ansambluri, Alexandru Matei, Alexandru Ștefan Murariu, Tiberiu Soare și Ion Bogdan Ștefănescu, în proiect vor fi publicate partituri de Liviu Dănceanu, Theodor Grigoriu și Ștefan Niculescu și un volum colectiv de muzicologie dedicat creației camerale românești din perioada 1950-2025.

Un alt proiect asupra căruia m-am concentrat în ultimii ani îl reprezintă volumele 3 și 4 din *Noi istorii ale muzicilor românești*, coordonate de Valentina Sandu-Dediú și care urmează să apară în acest an. Alături de celelalte autoare, Irina Boga, Olguța Lupu și Antigona Rădulescu, am creionat o serie consistentă de portrete ale unor compozitori români relevanți din secolul 20. Speranța mea e că aceste două noi volume vor răspunde nevoii de documentare atât a celor din mediul academic muzical, cât și a unui public mai larg, inclusiv a străinilor interesați de muzica românească. Un proiect de amploarea *Noilor istorii* constituie o realizare de referință a muzicologiei românești actuale și îmi doresc ca el să rămână un model de lucru în echipă pentru viitoare demersuri de anvergură.

SUMMARY

Andra Apostu

A dialogue with musicologist Florinela Popa

Florinela Popa is a musicologist and professor at the National University of Music in Bucharest. Her research areas are vast and diverse, always approached from an interdisciplinary perspective and anchored in the realities of the times. For more than a decade, she has been involved in projects focusing on the impact of totalitarianism, nationalism and censorship on music and musicology, a direction that took shape in the volume *Music and Ideologies in the 20th Century*, for which she received the prestigious „Ciprian Porumbescu” award from the Romanian Academy. She is always on the lookout for new musicological projects, treats all the subjects she tackles with rigour and seriousness, and is part of a wonderful and inspired group of Romanian musicologists engaged in large-scale research projects. At the same time, she cares for students and young musicologists with great dedication, participating with professionalism and commitment in what is shaping up to be a new powerful generation of Romanian musicology.